

PATER ROMAN TOMINEC OFM (1900-1991) O SIMBOLIKI KAČJEGA PASTIRJA V UPODABLJAJOČI UMETNOSTI (1958)

Zapis ob 30. obletnici smrti

B. KIAUTA

Murnikova 5, SI-1000 Ljubljana, Slovenija; mbkiauta@gmail.com

UVOD

Frančiškanski pater Roman Tominec je bil krajši čas v nižji gimnaziji moj katehet, pobljže pa sem se z njim seznanil v času univerzitetnega študija, ko sem bil nekaj let zadolžen za Sekcijo za raziskovanje Alp pri Planinskem društvu »Univerza« v Ljubljani, kjer je takrat deloval kot mentor za vprašanja umetnostne zgodovine. Po zapisu v mojem odonatološkem dnevniku z dne 7. marca 1958 mi je tisti dan kratko govoril o simboliki kačjega pastirja v upodabljajoči umetnosti, t.j. o temi, o kateri do danes na Slovenskem ni bilo ničesar napisanega. Tudi JUŽNIČ (2009) v svojem pregledu prirodoslovnih prizadevanj med frančiškani na Slovenskem bioloških in entomoloških del ne obravnava. Zato se mi zdi prav, da ob 30. obletnici patrove smrti kratko o tem poročam.

KRATEK ORIS ŽIVLJENJA ROMANA TOMINCA

Pater dr. Roman (pravo ime Leon Oskar) Tominec O[rdo] F[ratrum] M[inorum] (SLIKA 1) se je rodil 12. januarja 1900, kot sedmi od devetih sinov v skromni ljubljanski železničarski družini, umrl pa je prav tako v Ljubljani, za pljučnico, 23. februarja 1991.

Po stopinjah svojega brata patra dr. Angelika (pravo ime Janez), enega od utemeljiteljev krščanskega socializma na Slovenskem, je v starosti 15 let vstopil v frančiškanski red. Leta 1922 je zaključil bogoslovne študije na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, leta 1926 pa je doktoriral pri Katedri za filozofijo univerze v Münchnu z disertacijo »*Dr. Franz Xav. Prešeren und die deutsche Literatur*«.

V letih 1952-1985 je na Teološki fakulteti v Ljubljani predaval umetnostno zgodovino, od 1982 kot profesor emeritus. Med leti 1959-1980 pa je župnikoval. Bil je splošno priljubljen ter zaradi svoje razgledanosti in širine srca iskan govornik. Med drugim je bil tudi voditelj duhovnih razmišljanj za akademsko mladino in mlade intelektualce. Le-ta so bila prežeta s citati imen, izrekov in krajših tekstov, tudi verzov iz slovenskega in svetovnega slovstva, redkeje tudi iz biologije. Slednje, po spominu npr. Ernst Haeckl, Pierre Teilhard de Chardin – pa še kdo ... Govoril je na pamet, kake pisne predloge ni bilo opaziti. Posebno citati verzov so bili podani

v dikciji, da so se čutečemu poslušalcu ovlažile oči. Ta »razmišljanja« so bila enkratno doživetje; prostorna frančiškanska cerkev na Prešernovem trgu je bila vsakič nabita do zadnjega kotička.

SLIKA 1. Pater dr. Roman Tominec
OFM – osemdesetletnik. - [Vir:
KRAJNC, 2011]

V drugi polovici 1950ih let in še nekaj kasneje je deloval kot mentor, ob priliki pa z darovanjem težje dostopnih publikacij tudi kot mecen pri Sekciji za raziskovanje Alp; glej *Uvod*. Njegovih številnih zadolžitev v frančiškanskem redu tu ne omenjam; glej KRAJNC (2011).

V svojem času je bil pater Roman gotovo med redkimi, najbolj verjetno sploh prvi, ki je na Slovenskem navajal mladino in vzpodbujal starše, da vzgajajo otroke k sožitju z naravo in z živalmi, predvsem tudi k obzirnosti do živali in k spoštovanju njih življenja in čustev. Vzdrževanje živali v človekovo zabavo in njih ubijanje mu je bilo nedopustno.

Udejstvoval se je tudi kot pisatelj (pesmi, roman, povesti, novele, drame) in kot publicist. Za bibliografijo (1921-1988, preko sto enot), glej KRAJNC (2011).

Zaradi svoje narodno-zavedne drže je p. Roman med drugo svetovno vojno dosti pretrpel po zaporih in v konfinaciji, enkrat pa je tudi komaj za las ušel smrti kot talec.

Po »osvoboditvi« ga je komunistična oblast (Udba) sistematično šikanirala in mu pošiljala v cerkev ovaduhe in provokatorje, ki so ob priliki glasno interpelirali z žaljivimi ali sovražnimi medklici. Prestati je moral tudi nešteto utrudljivih zasliševanj. Zaradi kateheze, »prekrškov zoper javni red in mir«, največ pa še zaradi

uporabe diapozitivov pri svojih predavanjih (npr. o arhitektu Plečniku, Michelangelu itd.), ki jih oblast ni predhodno odobrila, je bil neštetokrat oglobljen ali sodno kaznovan z denarnimi in / ali zapornimi kaznimi. – Kljub vsemu pa ga je predsedstvo Jugoslavije ob njegovi 80-letnici odlikovalo z Redom zaslug za narod s srebrnimi žarki.

KAČJI PASTIR KOT SIMBOL IN PARABOLA

Spričo svojih številnih drugih obveznosti p. Roman večkrat ni utegnil udeležiti se kakega sestanka Sekcije za raziskovanje Alp na Miklošičevi cesti. V marcu 1958 pa je bilo na programu obravnavanje vrste »znamenaj« in manjših kapelic v Gorenjskem kotu, s čimer so bili povezani razni problemi, za reševanje katerih so bili potrebni morebitni dodatni podatki, pogledi in nasveti mentorja, p. Romana. Po zapisu v mojem odonatološkem dnevniku (glej *Uvod*) sem se oglasil pri njem, da ugotoviva kakšno »luknjo« v njegovem rokovniku, ki bi mu omogočila prisotnost na sestanku. Obisk je bil kratek, ker je menda zopet »grozila« neka njegova obveznost kratek čas kasneje, o kateri v naprej seveda nisem vedel. Opravila sva v nekaj minutah. Kot vedno je delal pater vtis sproščenosti in me je zadržal s tem, da je postavil na mizo skodelico »študentovske piče«, t.j. mešanico jedrc raznih oreškov z rozinami. Zato sem obsedel dlje kot predvideno.

Med pogovorom sem ga mimogrede vprašal, ali ve kaj o kačjih pastirjih. Nasmehnil se je (ne vem, ali je vedel za moje posebno zanimanje za te žuželke) in je odgovoril, da kačjega pastirja navadno že spozna, če ga vidi leteti, sicer pa o kačjih pastirjih ne ve ničesar. Dodal pa je, da predstavlja kačji pastir v upodabljajoči umetnosti simbol:

- nestalnosti in iskanja nečesa,
- negotovosti,
- duše, ki išče odrešenja, - in
- Satana.

To mi je bilo popolnoma novo in menda v slovenskem slovstvu ni nikjer omenjeno. Razlage seveda nisem vedel, pater pa je menil, da temelji simbolika v prvih treh primerih »na [navidezno] kaotičnem spreletavanju in na nenadnem tu-in-tam posedanju živali za krajši čas«. Tako stoji dobesedno v mojem dnevniku. To me je presenetilo, ker nisem slutil, da je bil pater kot teolog, filozof in umetnostni zgodovinar tako pozoren opazovalec narave. Uganka mi je tudi, kje in kdaj je našel za to priliko, ker na frančiškanskem vrtu na Prešernovem trgu v tistem času (če kdaj?) ni bilo odprte vodne površine.

Glede simbolike s Satanom pa je pater domneval, da »izvira iz dobe pokristjanjevanja Evrope«. To mnenje morda temelji na izjemno popularnem in neštetokrat ponatisnjenem delu H. LÖNSa (1919), kjer avtor trdi, da so bili kačji pastirji v poganski Germaniji posvečeni boginji Friggi in so jih zato misijonarji prekleli in preimenovali v »*Satansbolzen*« in »*Teufelsnadel*«. Ta teza se mi zdi vprašljiva, ker je RUDOLPH (2012) z analizo mitološkega, zgodnjega kleričnega,

etnološkega in entomološkega slovstva prišel do zaključka, da niso bili kačji pastirji nikdar povezani s to boginjo in da jih kleriki nikdar niso prekleli. Omenjena naziva pa izvirata šele iz 18. stoletja in sta bila v rabi le na geografsko omejenem ozemlju.

Kake alternativne razlage simbolike s Satanom / Hudičem, ne poznam. DITTRICH & DITTRICH (2005) menita, da je predatorski način prehranjevanja vzrok, da je postal kačji pastir simbol hudobnosti

Ljudska imena za kačjega pastirja pa so v številnih evropskih jeziki pogosto v zvezi s Satanom, v smislu zakletve ali prekletve (SAROT, 1958; NITSCHKE, 1965; LUCAS, 2002).

Z gornjimi izvajanja problem tovrstne simbolike kačjega pastirja še ni rešen, raziskovanja bo potrebno razširiti in poglobiti. Staroevropska, t.j. predindoevropska boginja takratne matriarhalne družbe, »Kraljica gora«, ni le zaščitnica rojstva, temveč predstavlja na sploh plodnost narave. Na minojskih freskah iz 16. stoletja pred n.š. je upodobljena z ogrlico z racami in kačjimi pastirji (GIMBUTAS, 1995), ki verjetno predstavljajo njen standardni atribut. Brez pomena gotovo tudi ni, da gre za vodne živali, ker božanstva tistega časa so pogosto živela ob vodah in vodnih izviroh, kjer so jih seveda častili, kar so misionarji z gotovostjo skušali preprečiti, tudi s prekletvijo tam živečih živali.

Teza patra Romana o izvoru negativne simbolike v dobi pokristjanjevanja je vsekakor vredna resnega upoštevanja.

Čeprav tukaj sledeč tekst ni povezan s spomini na p. Romana, naj mi bo dovoljeno, da kot dopolnilo k obravnavani simboliki, omenim še parabolo med življenjem človeka in kačjega pastirja, na katero je opozoril švicarski slikar in odonatolog P.-A. ROBERT (1962), ki pravi:

- ličinko kačjega pastirja v vodi si lahko predstavljamo kot človeka, živečega na zemlji;
- izmotanje (preobrazba) krilatega kačjega pastirja in njegov prehod na življenje v zraku je kot človekova smrt in odhod v večnost;
- življenje kačjega pastirja v zraku odgovarja posmrtnemu življenju človeka;
- ličinka v vodi ne more komunicirati s krilatom kačjim pastirjem na suhem, podoben pa je tudi odnos med živim človekom na zemlji in pokojnikom v večnosti.

Če bi p. Roman to parabolo poznal, bi se mu gotovo videla zanimiva. V nekem pismu je pisal: »... Naj se tedaj preljuje naše življenje v novo, do tedaj nepristopno luč ...«. Nekaj dni pred smrtjo pa je rekel sobratu: »Veš, zanima me, kako bo tam« (KRAJNC, 2011)

Pater dr. Roman Tominec OFM je bil velika in topla osebnost ter polihistor in polimat na vseh področjih svojega udejstvovanja. Sledovi njegovega dela so neizbrisni ...

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem patru dr. Bernardinu SUŠNIKU OFM (Ljubljana) za skrbno branje korekturnega odtisa tega zapiska.

LITERATURA

- DITTRICH, S. & L. DITTRICH, 2005. *Lexikon der Tiersymbole. Tiere als Sinnbilder in der Malerei des 14.-17. Jahrhunderts*. Imhof Verlag, Petersburg. 672 str.
- GIMBUTAS, M., 1995. *Die Sprache der Göttin. Das verschüttete Symbolsystem der westlichen Zivilisation*. Zweitausendeins Verlag, Frankfurt am Main. xxiii + 416 str.
- JUŽNIČ, S., 2009. *Prirodoslovje med manjšimi brati na Slovenskem*. Založba Brat Frančišek, Ljubljana. 224 str.
- KRAJNC, S. M., 2011. *Brata p. Angelik in p. Roman Tominec [...]. Njun prispevek k podobi katolištva na Slovenskem pred drugo svetovno vojno in po njej*. [Doktorska disertacija Univerze v Ljubljani]. Založba Brat Frančišek, Ljubljana. 365 str.
- LÖNS, H., 1919. *Wasserjungfern [...]*. Voiglanders Verlag, Leipzig. 122 str.
- LUCAS, M. J., 2002. *Spinning Jenny and devil's darning needle*. Lucas, Huddersfield. viii + 88 str. – [ISBN 0 9544035-09].
- NITSCHKE, G., 1965. *Wörterbuch der deutschen Tiernamen. 3. Die Namen der Libelle*. Akademie-Verlag, Berlin. 41 str.
- ROBERT, P.-A., 1962. *Les libellules sont une parabole*. Delachaux & Niestlé, Neuchâtel. 27 str.
- RUDOLPH, R., 2012. Die Libellen der Germanengöttin Frigga. *Odonatologica* 41(3): 251-266.
- SAROT, E. E., 1958. *Folklore of the dragonfly: a linguistic approach*. Edizioni di storia e letteratura, Roma. viii + 79 str.

KAČJI PASTIRJI V LITERATURI I.

VARUH ZAKLADOV LJUBLJANSKEGA BARJA

Ljubljansko barje v svojem naročju pestuje bogate zaklade. Varuje jih z maj s sedmimi glavami, ki segajo vse tja od Vrhnike pa do ljubljane.